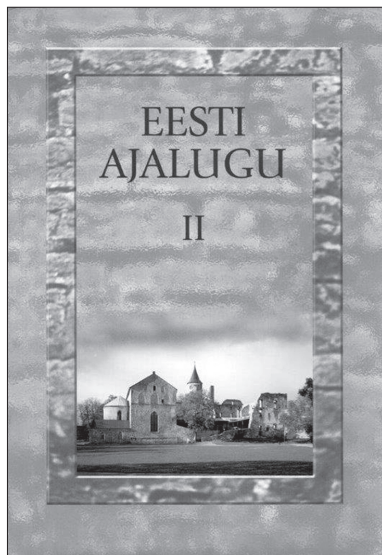

RECENZIJAS

Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg [Igaunijas vēsture II. Viduslaiku Igaunija]. Koostaja ja toimetāja [Sastādītājs un redaktors] Anti Selart. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut [Tartu Universitātes Vēstures un arheoloģijas institūts], 2012. 456 lk. ISBN 9789985407233

Grāmatu sērija “Igaunijas vēsture” ir visaptverošs Igaunijas vēstures apraksts sešos sējumos. Tās izdošana tika atsākta 1999. gadā pēc prezidenta Lenarta Meri iniciatīvas, lai turpinātu un papildinātu pirms Otrā pasaules kara iesākto Igaunijas vēstures grāmatu sēriju. Līdz 1940. gadam paspēja iznākt pirmās trīs grāmatas, kuras atspoguļoja Igaunijas vēsturi no aizvēstures līdz Ziemeļu karam. Tagad ir publicēti ne tikai trīs jaunie Igaunijas vēstures sējumi (par laikposmu 1700–2000), bet arī ievērojami papildināti un no jauna izdoti divi sējumi: 2012. gadā “Igaunijas vēsture II” (turpmāk: EAI) un 2013. gadā “Igaunijas vēsture III”. Sagatavošanā ir vēl jaunais aizvēstures sējums. Tā, kopumā ar vecajiem un jaunajiem izdevumiem, varam runāt par deviņiem Igaunijas vēstures sējumiem.

Grāmata ir Tallinas Universitātes Vēstures institūta, Tallinas pilsētas arhīva un Tartu Universitātes vēstures pētnieku un pasniedzēju kopdarbs.

Labākais veids, kā iepazīstināt ar grāmatu, ir autoru pašu vārdi (no Ievada):

“Šī vēstures sējuma struktūra balstās uz vēlmi iepazīstināt lasītājus ar pārskatu par viduslaiku Livonijas vēsturi, kas balstīts uz visjaunākajiem zinātniskajiem pētījumiem un teritoriāli akcentēts uz mūsdienu Igauniju. Tāpēc šajā grāmatā neizbēgami trūkst detalizētākas Seto

apriņķa¹ vēstures. Apzināti ir mēģināts pievērsties Igaunijas vēsturei plašākā, viduslaiku Livonijas un Rietumeiropas kontekstā, un nav dota skaidra priekšroka vienai vai otrai tautībai vai sociālajai kārtai. Lai gan grāmata ir vērsta uz Igaunijas vēsturi, tomēr, ņemot vērā ciešo saikni starp Igauniju un Latviju viduslaikos, protams, nav ignorētas norises un notikumi Latvijā – viduslaiku Livonijas politiskais un ekonomiskais smaguma centrs taču atradās Daugavas un Gaujas lejtecē. Viduslaiku Livonija grāmatā ir analizēta no vairākiem izejas punktiem: kā no politiskā, ekonomiskā, sociālā, tā kultūras viedokļa.

Grāmatas kopējā struktūrā priekšroka ir dota tematikai, nevis hronoloģijai, bet atsevišķu tematisko nodaļu dinamikā ir ņemta vērā laika ass. Lai gan zinātniski grāmata ir balstīta galvenokārt uz rakstiskajiem avotiem, mērķis bija ievērojami iesaistīt arheoloģisko, arhitektūras un mākslas vēstures informāciju, par ko jau pašas par sevi runā grāmatas autoru pārstāvētās dažādās disciplīnas.”

Grāmatas struktūra, kā raksta paši autori, ir pakļauta tematikai, un tajā ir šādas nodaļas, iekavās attiecīgās daļas autori:

- Ievads (*Anti Selart, Marek Tamm*)
- Krusta un iekarojumu kari 13. gs. Livonijā (*Anti Selart, Ivar Leimus, Linda Kaljundi, Heiki Valk*)
- Izmaiņas un nepārtrauktība 13. gs. Livonijā (*Heiki Valk, Anti Selart*)
- Bīskapijas un domkapituli (*Tiina Kala*)
- Teitoņu ordenis Livonijā (*Juhan Kreem*)
- Augstmaņi un vasaļi (*Juhan Kreem*)
- Pilsētas (*Juhan Kreem, Anu Mänd, Tiina Kala*)
- Cīņa par augstāko varu laikposmā 1300–1400 (*Anti Selart*)
- Trauslais līdzsvars varas attiecībās laikposmā 1400–1550 (*Juhan Kreem*)
- Iedzīvotāji (*Anti Selart, Heiki Valk, Inna Põltsam-Jürjo, Ivar Leimus*)
- Lauksaimniecība un lauku iedzīvotāji (*Inna Põltsam-Jürjo, Anti Selart, Ivar Leimus*)
- Tirdzniecības un finanses (*Ivar Leimus*)
- Amatniecība (*Anu Mänd, Erki Russow*)

¹ Seto – teritorija Igaunijas dienvidaustrumos ar izteiktu savdabīgu kultūru, valodu un vēsturi.

- Baznīca un reliģiskā dzīve (*Tiina Kala, Marek Tamm, Anu Mänd, Heiki Valk, Inna Põltsam-Jürjo*)
- Rakstītais vārds (*Tiina Kala, Marek Tamm*)
- Vide (*Kersti Markus, Heiki Valk, Anu Mänd, Inna Põltsam-Jürjo*)
- Pilsētas ikdiena (*Anu Mänd, Inna Põltsam-Jürjo, Erki Russow*)
- Zemniecības kultūra (*Heiki Valk*)
- Atskats (*Anti Selart, Marek Tamm, Heiki Valk*)
- Pielikumi: bīskapu un ordeņa mestru saraksti, vēsturiskie sviri un mēri SI sistēmā, karšu un ilustrāciju anotācijas, izlase no izmantotās bibliogrāfijas (pa nodaļām) un personvārdu un vietvārdu saraksti.

EAI, raksturojot ar vienu vārdu, ir Livonijas viduslaiku vēstures almanahs. Grāmata nav viegli lasāma – teksts ir ļoti piesātināts, faktiem un secinājumiem bagāts, un arī katram autoram ir savs personiskais stils. Tematiskā struktūra un tai pakārtotie pielikumi padara orientēšanos tekstā ievērojami vieglāku. Zināšanas, kas gūstamas, lasot EAI, ir enciklopēdiskas. Katrs no grāmatas autoriem ir mēģinājis ielikt kopdarbā savu zināšanu esenci.

Grāmatas nosaukumā nav ietverti noteikti gadskaitļi, kad pašreizējā Igaunijas Republikas teritorijā sākās un kad beidzās viduslaiki. Agrākajās grāmatās, piemēram, EAI pirmskara izdevumā, par aizvēstures un viduslaiku robežu tika uzskatīta šķirtne starp tikai arheoloģiski pētāmo un rakstītā vārda vēsturi, savukārt šajā grāmatā uzsvērts šīs robežas nosacītais raksturs un, pamatojoties uz arheoloģisko un numismātikas informāciju, par viduslaiku sākumu uzskatīts aptuveni 1200. gads. Kā viduslaiku beigas tiek pieņemts 16. gs. vidus, kad Livonijā vēl eksistēja trausls politiskais līdzsvars un bija panākts sākotnējs kompromiss starp katoļiem un reformatiem.

Manuprāt, gandrīz pusi no grāmatas var klasificēt kā kultūras vēsturi. Tas tā kā būtu sagaidāmi un loģiski – tas bija laiks, kas no reliģijas un ideoloģijas, kā arī kultūras aspekta lielā mērā lika pamatus mūsu pašreizējai kultūrai un pasaules uztverei. Domājams, arī lasītājiem visinteresantākās šķītis kultūrvēsturei veltītās nodaļas. Arhīvu materiāli, sevišķi Tallinas pilsētas viduslaiku arhīva plašie krājumi, devuši iespēju šajā grāmatā atrast ne tikai sausas datu uzskaites, bet arī “apaudzējuši” viduslaiku cilvēkus ar “miesu un asinīm”. Vecāka gada-gājuma lasītāji ir pieraduši mūsu vēstures grāmatās lasīt gandrīz tikai

un vienīgi par zemniekiem un viņu ikdienu; toties EAII atrodamī visu kārtu pārstāvju: gan muižnieku, gan pilsētnieku, gan garīdznieku, gan ordeņa brāļu ikdienas apraksti.

Viena kritiska piezīme: svaru un mēru tabula varēja būt izsmelošāka.

Uz latviešu lasītājiem attiecas praktiski visas grāmatas nodaļas. Piemēram, tajā ir tikpat, ja ne vēl vairāk, atsauču uz Rīgu kā uz Tallinu. Te rodas jautājums: kāpēc grāmatas nosaukums ir “Igaunijas vēsture”!? Tikpat labi varēja būt “Livonijas vēsture”. Atbilde ir: izdevumā plaši atspoguļota arī Rietumigaunijas, salu, Tērbatas bīskapijas un viduslaiku dāņu teritorijas – Ziemeļigaunijas vēsture.

EAII tika piešķirta 2013. gada literatūras gada balva. Vēsturnieku komisija, kas izvērtēja iesniegtos darbus, pasvītēja, ka šī grāmata pārstāv veselā paaudzes vēstures zinātnieku pētniecības rezultātu kvintesenci, tā arī sniedz pārskatu par mūsdienu tendencēm viduslaiku vēstures pētniecībā. Ļoti nozīmīgs ir fakts, ka Igaunijas viduslaiki ir apskatīti ievērojami plašākā Eiropas vēstures kontekstā, kā arī starpdisciplināri. Darbs izceļas starp citiem arī ar tā radītām milzīgām atskaņām. Grāmata ir izraisījusi intensīvas debātes par Igaunijas vēstures historiogrāfijas būtību gan profesionālajā aprindā, gan plašā sabiedrības lokā un tādējādi radījusi lielāku interesi par vēsturi. Ar smaidu uz lūpām var apgalvot, ka rakstīto atsauksmju apjoms teju, teju vienāds ar pašas grāmatas apjomu.

Kādi tad ir šie mūsdienu uzskati, kas iniciējuši tik intensīvas debātes? Autori ir apzināti atteikušies no termina “izsenās brīvības cīņas”, tā vietā apskatot šo laika posmu kā daļu no Ziemeļaustrumeiropas krusta kariem. Vairāk tiek runāts par kārtām, nevis tautībām, un īpaša priekšroka netiek dota nevienam. Ir atmesta Jurgu sacelšanās apoteoze un igauņu kā tautības eksistence 13. gadsimtā, bet par to nedaudz vēlāk. Tā kā ar šiem uzskatiem grāmata krasi atšķiras no vēl pirmajai atmodai raksturīgās un līdz šim pieņemtās tautiskā romantisma paradigmas, tad tās radītās, citādi mierīgajai igauņu zinātniskajai ainavai neraksturīgi kaislīgās reakcijas no vairāku oponentu puses bija pilnīgi paredzamas. Kā nekā grāmatas autori ir pašreizējā Igaunijas vēsturnieku elite, EAII ir vissvarīgākais savas jomas izdevums, pēc kura tiks mācīts universitātēs un izveidotas nākotnes mācību grāmatas vispārīglītojošām skolām. Un laika gaitā šī grāmata noteikti ievērojami izmainīs cilvēku ikdienišķo izpratni par simtiem gadu senām

norisēm. Daudziem politiķiem un sabiedriskajiem darbiniekiem pakāpeniska atteikšanās no pirmajai nacionālajai atmodai raksturīgās domu pasaules var šķist nevēlama un pat biedējoša. Vai mums ir darīšana ar revolūciju Igaunijas historiogrāfijā, kā apgalvo viens no grāmatas kritiķiem, žurnālists un vēsturnieks *Erkki Bahovski*,² neņemot spriest. Recenzenti, rādās, neredz aiz kokiem mežu. Vēsturniekiem te nedrīkstētu būt nekā jauna – mūsdienu pasaule ir atvērtāka, iecietīgāka un paškritiskāka, vai vismaz tādai tai vajadzētu būt. Attiecībā uz sabiedriskajiem forumiem jāsaka, ka, piemēram, tēma “Vai vācbaltiešu vēsture ir mūsu vēsture” bija dienaskārtībā jau pirms dažiem gadiem, kad “Mahtas kara” (Kauguru nemieru vēsturiskais analogs Igaunijā) muzejs vēlējās pārcelties uz *Juuru* muižas stalli un bija vēlme pašā muižā atvērt vācbaltiešu muzeju.

Kritiķi ir vienprātīgi pozitīvi novērtējuši grāmatas starpdisciplināro raksturu. Savstarpējā sasaistē ar rakstītājiem avotiem ir plaši un prasmīgi izmantoti arheoloģisko atradumu zinātniskie atspoguļojumi un kultūrvēsturiskais vizuālais mantojums.

No autoriem gribētu atsevišķi uzsvērt vēstures doktora profesora Mareka Tamma lielo ieguldījumu vēstures teorijā un historiogrāfijas vēsturē. Otra persona, kura neapšaubāmi devusi grāmatai savu seju, ir sastādītājs, redaktors un vairāku nodaļu līdzautors vēstures doktors Anti Selarts, Tartu Universitātes viduslaiku vēstures profesors, Tartu Universitātes Vēstures un arheoloģijas institūta vadītājs.

Plašie rakstiskie avoti un starpdisciplinārā pieeja ir padarījusi arī tīri politiskās, visiem labi zināmās vēstures nodaļas atkal interesantas. Parasti, lasot tik nopietnu politiskās vēstures grāmatu, roka sniedzas pēc citiem izdevumiem – salīdzināt, ko raksta citi, paskatīties, kas tajā pašā laikā notika citur. Lasot EAI, personiski tāda vajadzība nerādās – bija pilnīga pārliecība, ka autori ir ņēmuši vērā līdz šim rakstīto, pētīto un ar to arī tekstā rēķinājušies. Nebija arī vajadzības meklēt citu valstu vēstures grāmatas, jo tā daļa, kas attiecas uz Ziemeļigauņiju, salām vai Livoniju, ir arī EAI atrodama. Turklāt nevis mācību grāmatām raksturīgajā laika tabulas stilā: kas notika pie mums un kas tanī pašā laikā pasaulē, bet gan tekošā Livonijas kā Eiropas daļas vēstures aprakstā Eiropas vēstures kontekstā.

² Avīzei *Postimees* 2013. gada 5. janvārī. <http://www.postimees.ee/1094068/erkki-bahovski-eesi-ajalugu-ii-tahendab-revolutsiooni-meie-ajalookirjutuses>

Apjomīgajā izdevumā nav faktu kļūdu. Tās “kļūdas”, uz kurām norāda vairāki kritiķi, ir veco kļūdu vai, pareizāk būtu teikt, uzskatu labojumi.

Es domāju, grāmata noteikti ir tā vērtā, lai to pārtulkotu latviski. Pirmkārt un galvenokārt: tā ir lielā mērā arī Latvijas vēsture. Mums būtu jātulko un jāpublicē grāmatas par mūsu valsts vēsturi, un Līvonijas vēsture ir daļa no Latvijas vēstures. Otrkārt, grāmatai, vismaz šobrīd, nav analoga latviešu valodā ne no hronoloģiskā, ne no konceptuālā aspekta. Jā, latviešiem ir Dunsdorfs, Spekke un Šterns.³ Dunsdorfa un Spekkes skatījums gan vairāk līdzinās pirmskara “Igaunijas vēstures” izdevumiem. Indriķa Šterna koncepcija ir tuvāka mūsdienu igauņu autoriem, bet EAI plus ir jau minētā Ziemeļrietumu Eiropas orientācija.

Latvieši varbūt pat varētu lasīt grāmatu daudz objektīvāk nekā igauņi – latvieši ļoti maz zina par Jurģu sacelšanos, un fakts, ka latviešu tautība nebija vēl 13. gs. noformējusies, parasti neprasa nekādus pierādījumus. Toties Igaunijas tautiski romantiskajā vēsturē ārkārtīgi lielu vietu līdz šim bija ieņēmusi Jurģu sacelšanās (tā sākās 1343. gada Jura dienā). Šis notikums ir bijis viens no Igaunijas viduslaiku vēstures aprakstu pamatakmeņiem, un tas arī neskaitāmas reizes atspoguļots daiļliteratūrā. Jaunajā EAI grāmatā tam atvēlētas pusotras lapaspuses, kas no Baltijas jūras reģiona viedokļa ir samērīgi, bet attiecībā uz vecāko igauņu vēsturnieku paaudzi var šķist aizvainojoši maz. Kas attiecas uz igauņiem kā tautību, tad līdz šim, atsaucoties uz Latviešu Indriķi vai 13. gs. kopumā, tika runāts par igauņiem, bet jaunajā grāmatā atrodam atsevišķu cilšu un to novadu nosaukumus. Varam arī pieminēt tā saukto Tartu vai Tallinas orientāciju. Igaņu recenzenti bieži atsaucas uz grāmatas autoru piederību pie Tallinas skolas. Igaņu historiogrāfijas, vēsturnieku klasiskais centrs un kodols ir bijis Tartu un Tartu Universitāte. Vairākums no šīs grāmatas autoriem ir saistīti ar Tallinas Universitāti, un grāmata pati par sevi ir tāda moderna lasī-

³ Edgars Dunsdorfs (1962). *Latvijas vēsture 1600–1710*. [Stokholma]: Daugava, 588 lpp.; Edgars Dunsdorfs, Arnolds Spekke (1964). *Latvijas vēsture 1500–1600*. [Stokholma]: Daugava, 812 lpp.; Edgars Dunsdorfs (1973). *Latvijas vēsture 1710–1800*. [Stokholma]: Daugava, 667 lpp.; Indriķis Šterns (1997). *Latvijas vēsture 1290–1500*. [Rīga]: Daugava, 740 lpp.; Indriķis Šterns (2002). *Latvijas vēsture 1180–1290. Krustakari*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 734 lpp.

tāju apzināšana, ka vēsturi var aplūkot un rakstīt arī ārpus *alma mater Tartuensis*. Latvijas lasītāji, nesaistīti ar šīm ļoti specifiskajām detaļām, spētu bez aizspriedumiem izvērtēt šo izdevumu.

Protams, būtu ļoti jauki, ja Latvijā latviešu valodā taptu tāds pats izdevums no latviešu autoru puses. Tajā pašā laikā mēs arvien vairāk attālināmies no uzskata, ka MŪSU vēsturi var un drīkst rakstīt tikai MŪSU pašu tautas pārstāvji.

Daina Jūristo

Revolution in Nordosteuropa.
Hrsg. von Detlef Henning.
Wiesbaden: Harrassowitz
Verlag, 2011. 215 S. (*Revolū-
cija Ziemeļaustrumeiropā*)
ISBN 978-3-447-05835-3

2004. gadā laikā no 7. līdz 9. oktobrim Hamburgas Universitātes Vācu kultūras un vēstures Ziemeļaustrumeiropā pētniecības institūts projekta “Ziemeļaustrumeiropa kā Vācijas un Krievijas ietekmes lauks laikā no 18. līdz 20. gadsimtam: jēdziens, procesi, vērtējums” ietvaros rīkoja starptautisku konferenci, kas bija veltīta tēmai – revolūcija Ziemeļaustrumeiropā.

Konferencē nolasītajos referātos pamatā aplūkoti procesi – revolūcijas, sacelšanās, apvērsumi, kas 19. un 20. gadsimtā notika Eiropas ziemeļaustrumu reģionā un noslēdzās ar vairāku neatkarīgu valstu – Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas izveidošanos pēc Pirmā pasaules kara, kā arī neatkarības atjaunošanas process. Vairākos referātos padziļināta uzmanība tika pievērsta Krievijai un Vācijai, kurām šajā reģionā bija dominējoša ietekme. Nolasītie referāti ir pārstrādāti rakstos un apkopoti šajā grāmatā, kas iznākusi 2011. gadā. Izdevumu papildina personu un vietvārdu rādītājs. Atsevišķi raksti ir bagātīgi ilustrēti, un kā neapšaubāmi pozitīva vērtība jāizceļ atsaucēs minētā ārkārtīgi plašā vēstures literatūra par jautājumu loku, kas skar revolūciju pētniecību.

